

Baksa Péter

Jedlik Ányos sírhelyei

Dr. Holenda Barnabás Jedlik-tanulmánya a következőképpen fejeződik be: "Mi csak szellemünkben tudunk panteont készíteni nagy írónk, politikusaink, tudósaink emlékének. Ezek sorába kell, hogy méltó hely jusson Jedlik Ányosnak, a múlt évszázad csendben, önzetlenül dolgozó tudósának is." (1967)

Győr városa nemcsak emlékezetében, a szellem panteonjában őrizte meg és ápolta Jedlik Ányos örökségét, hanem valósan is kifejezést adott tiszteletének és hálájának. Mintha megvalósult volna a haldokló Jedlik Ányosról a Győri Közlöny 1895. december 12-én írt gondolat: "...az immár megtört testtől búcsúzni készülő lélek a természettudományok mezején nagy dolgokat vitt véghez, míg ereje volt, nevét nagybecsű felfedezéseivel mélyen bevészte önmaga abba a gránitsziclába, melyet emlékezetnek hívunk."

Hogyan gondoskodott a város a jeles tudós és tanár emlékének a megörökítéséről?

Részben azért, hogy nevét adta a város egyik utcájának és oktatási intézményének:

- 1900-ban, halála után öt évvel neveztek el róla utcát. A javaslatot az a Kautz Gusztáv tanácsos terjesztette elő a közgyűlésen, akivel a díszsírhelyen egy sorban van az ő sírhelye.
- A Magyar Királyi Állami Gépipari Középiskola és Magyar Királyi Állami Textilipari Szakiskola 1941-ben felvette Jedlik Ányos nevét; abban az évben, amikor az iskola érettségit adó középiskolává vált. Igaz, a hatalom 1948-ban megfosztotta az intézményt a nagy tudós nevével, de 1955-ben ünnepélyesen újra felvehette. Az iskola azóta is őrzi és ápolja Jedlik Ányos emlékét.
- Győr a város és a nemzet nagyjai között tartotta számon az itt tanuló, majd itt tanító, sőt első találmányait /forgony, szódavíz/ itt megalkotó fiát.

Jedlik Ányos 1895. december 13-án hunyt el. A belvárosi plébánia halotti anyakönyvébe jegyezték be. Különös, hogy állását az "áldozár" nyelvújítási szóval jelölték meg, ugyanis a szó nem vált általánossá a mindennapi használatban. A szülőhely, Szimő még Szémő megnevezéssel szerepel.

A december 14-i temetés egész napos tiszteletadást jelentett. Délelőtt 9 órakor a bencés templomban - ahol a holttestet felravatalozták - Acsay Ferenc mondott gyászmisét. Délután fél négykor Zalka János püspök szentelte be a halottat; a sírnál Fehér Ipoly főapát vezette a szertartást. Képviseltette magát a város és a Magyar Tudományos Akadémia is.

A halottat a régi, úgynevezett belvárosi temető bencés kriptájában helyezték "örök nyugalomra". Idézőjelbe tettem az örök nyugalom szó szerkezetet, hiszen nem a belvárosi temető lett Jedlik Ányos végső nyughelye.

A bencés kripa, ahova Jedlik Ányost temették. (A képet a pannonhalmi apátság fotótára őrizte meg.)

A régi temető a Győr-Budapest vasútvonal bal oldalán az akkori Lópróbáló tér, Marhavásártér (ma Bisinger József sétány) folytatásában helyezkedett el. Sajnos, ennek a temetőnek az emlékét ma már nem őrzi semmi, pedig - mint a későbbiekből kiderül - szép tervek voltak a sírkert emlékének megörökítésére.

Ahogy a város gazdasága fejlődött, ahogy a XIX. század utolsó harmadában egymás után születtek a gyárak - a vagongyár éppen a temető közelében - szükségessé vált a temető bezárása. Erről a közgyűlési határozat 1912-ben született meg. A bezárás idejét 1931. december 31-ében állapította meg. Ezt azonban többször módosították: 1942. január 31-ére, majd "bizonytalan időre elhalasztva." (138./1939. sz. közgyűlési határozat, 1198./1942. sz. ügyirat a levéltárban.)

A hozzátartozók az új temetőbe vihették hozzátartozóik maradványait.

A Szent Benedek-rend győri székháza 1935. május 21-én kelt levelében (Városi Levéltár-5738. /1935. sz. irat) jelentette be a polgármesternek, hogy az új temetőben a 299-303. sz. sírbolthelyet megvásárolta, és ott 20 koporsó befogadására alkalmas dupla családi sírboltot épít. Ide szállították át a régi, a belvárosi bencés kripa halottait

Az áttelepítésre 1935. augusztus 1-jén került sor. Mindkét Győrött megjelenő napilap - a Győri Hírlap augusztus 2-i, a Dunántúli Hírlap augusztus 4-i száma - tudósított az eseményről. Mindegyik cikk azzal fejeződött be, hogy Jedlik Ányos hamvait csak ideiglenesen helyezték el a kriptában, ugyanis a város díszsírhelyen fogja eltemetni.

A mai köztemetői vagy nádorvárosi temetői bencés kriptá. A névsorban ötödikként szerepel Jedlik Ányos neve.

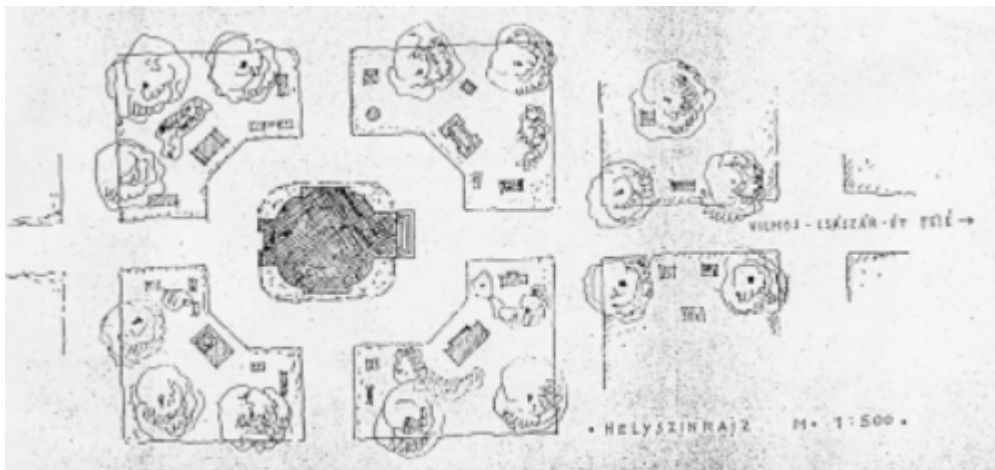
A díszsírhely adományozásának a gondolata fokozatosan érlelődött a város értelmiségében. Ahogy közeledett a temető bezárásának időpontja, egyre gyakrabban szólaltak fel a lokálpatrióták - köztük dr. Petz Aladár kórházigazgató -, hogy a "boldog emlékezetű polgárokat, akik a város életében szerepet játszottak, érdemeket szereztek", külön tiszteletben részesítsék.

A város vezetése magáévá tette a javaslatokat, s 1933-ban létrehozta "az érdeemes győri polgárok névsorának megállapítására szervezett bizottságot." 1934-ben a névsor elkészült, amelyet aztán a következő években többször felülvizsgáltak, módosítottak.

A Győri Hírlap két héttel a bencés kriptá áttelepítése előtt a következőket írta: "Felújult a polgármesternek az a rokonszenves gondolata, amelyik a régi temető szép kápolnáját érintetlenül hagyja, a temetőt pedig emlékparkká alakítja át...Jedlik Ányos István maradványait ki kellene emelni a közös sírból, és a régi temető emlékparkjában külön ligetet alkotni a számára, amelyben kőemlék, kőurna őrizné emlékét." (1935. július 18.)

Az elképzelések, tervek 1939-re, 1940-re kristályosodni látszottak: (138./1939.-42./1940. sz.közgyűlési határozatok.) "A közgyűlés az érdeemes régi polgárok elhelyezésére a Bisingerkápolna körül jelöl ki helyet, és nevüket itt alkalmas módon megőrökíti" - illetve "a város díszsírhelyen helyezi el az arra érdemeseket."

Markovics Sándor elkészítette a Bisinger-kápolna körül kialakítandó sírkert tervét is:

Másolat a tervrajzról

Sajnos, nem valósult meg. A II. világháború lelassította a munkálatokat. A főjegyző polgármesterhez címzett, 1942. április 28-án kelt levele még mindig csak összegezte a temető megszüntetésével kapcsolatos teendőket. A megőrkítésre szánt harminc név után a következőket írta: "A felsoroltak közül Cruss Miksa lovagot, Dr. Kovács Pál író-t külön elbánásban javasolom részesíteni, és kérem, hogy őket a város a köztemetőben díszsírhelyen helyezze fel a korábban exhumált Jedlik Ányossal együtt. Erre a polgármester úr ígéretet is tett."

Közben újjászervezték a díszsírhelyadományozó-bizottságot, s 1942. december 4-én teljesült sokak vágya: díszsírhelyet kaptak az érdemes győri polgárok. Mind a Győri Nemzeti Hírlap, mind a Dunántúli Hírlap tudósított az eseményről.

Ekkor kaptak érdemeikhez méltó elismerést: Jedlik Ányos, Karsay Sándor (és neje), Karpf Antal (és neje), dr. Kovách Pál (és neje), Cruss Miksa és Winterl Antal. A katolikus érdemes polgárok holttemét Apor Vilmos, az 1945-ben vértanúhalált halt győri püspök szentelte be "nagy asszisztenciával." Jedlik Ányos sírjánál dr. Bánhegyi Jób bencés redházfőnök, a tanári kar, valamint a tanulóifjúság imádkozott.

Jedlik Ányos síremléke és sírfelirata

Dolgozatomat itt befejezhetném azzal, hogy Jedlik Ányos elnyerte érdemeihez méltó nyughelyét. Mégsem tehetem, mert két különös feltételezésről, illetve eseményről szólni kell.

Az egyik: Az utóbbi években többen kifejezték, hogy a város által adományozott díszsír hely csak jelképes, Jedlik Ányos hamvai továbbra is az 1935-ben épített bencés kriptában vannak. Ezt a feltételezést több bizonyítékkal vélik igazolni.

A következőkkel:

- Jedlik Ányos neve továbbra is ott szerepel az 1935-ben épített bencés kriptán. (Lásd fotó)
- Egy temetői alkalmazott azt állítja, hogy látta Jedlik Ányos koporsóját a bencés kriptában.
- A feltételezést erősítheti a temetésről szóló cikk azon mondata: "...a díszsír helyek félig már be voltak hantolva."

**Vannak érvei azoknak is, akik a díszsír helyen vélik tudni
Jedlik Ányos maradványait.
Melyek ezek?**

- Az 1935-ös újratemetéskor a győri sajtó arról tudósít, hogy Jedlik Ányos holttestét csak ideiglenesen helyezték el a közös sír helyen, ui. a város díszsír helyet fog számára adományozni.
- mind a levéltári anyag, mind a sajtó a halottak tetemeinek díszsír helyre való szállításáról ír.
- A Halotti törzskönyv Jedlik Ányosnál megjegyzi: "Átszállított a belvárosi temetőből." Tudjuk, hogy a belvárosi temető téves megjelölés, hiszen Jedlik Ányost az új temető bencés kriptájából vihették át, de az "átszállított" szó jelzi, hogy a tetemet mozdították.
- Dr. Holenda Barnabás, aki ekkor a győri bencés gimnázium igazgatója volt, tehát "megélte" az újratemetést, a Műszaki nagyjaink (Gépipari Tudományos Egyesület, Bp., 1967.) c. kötetben a következőket írta: "Nyugvóhelye nem lett végleges. 1935. aug. 1-re virradó éjjel exhumálták az orvos szerint alig romlott holttestét, és a megszüntetett belvárosi temetőből az új szabadhegyi temetőbe, a rend sírboltjába szállították át. Néhány év múlva érckoporsója a város által adományozott díszsír helyre került Győr város nagyjai közé..."
- Közvetett bizonyíték lehet, hogy a feleségükkel együtt eltemetettek nevének megjegyzi a Halotti törzskönyvben: "Egy koporsóban fekszenek."
- Vajon Apor Vilmos püspök üres sírokat szentelt be?

A vitát csak a sírok feltárása és a holttestek exhumálása dönthetné el. A Bencés Rend győri háza, a Városszépítő Egyesület és a Jedlik Ányos Társaság képviselőiből alakult bizottság 1997. december 11-én felnyitatta a kriptát. A kérdést azonban nem sikerült eldönteni, ui. a kriptát egy korábbi temetői rabláskor szétdúlták.

Az utókor emberében felmerül: Folytassuk-e a további - esetleg nagy költségekkel járó - kutakodást? Fontos-e tudni, hogy fizikai valóságában hol nyugszanak Jedlik Ányos hamvai? A történelmi hitelesség kötelességünké tenné a végső tisztázást, de Jedlik Ányos iránti tiszteletünket ez a bizonytalanság nem korlátozhatja.

A másik esemény, amelyet úgy lehetne jellemezni: "bolhából elefántot csináltak." A Népszabadság 1977. július 22-i számában Vadász Ferenc tollából cikk jelent meg "A hajdani kegyeletsértés leleplezéséről" címen. Eszerint a békéscsabai Híradótechnikai Vállalat Jedlik Ányos szocialista brigádja Győrbe látogatott, s leróttá tiszteletét a névadó sírjánál. A brigád tagjai észrevették, hogy a síremlék hátlapján egy asszony sírfelirata olvasható. Ez volt a kegyeletsértés.

Az új temetőben valóban felhasználták a régi temető legszebb síremlékeit. Jedlik kőoszlopáról elmulasztották letörölni az előző halott nevét. A városvezetés az újság 1977. szeptember 1-ji számában válaszolt is a "tiszteletlen feledékenység" korrigálásáról: "...a téti ipari szövetkezetek szocialista brigádja elvégezte a szükséges munkát."

Ez Jedlik Ányos sírhelyeinek története. Síremléke ma is ott áll Győr város "érdemes polgárai" díszsírhelyeinek sorában: szerényen, tisztán; mégis ünnepélyesen, kifejezve emberi, tanári, tudósi méltóságát, s hirdetve: "Az igazak örökké élnek, és az Úrnál az ő jutalmuk."

Baksa Péter

Megjegyzés: *A forrásokra hivatkoztam a szövegben. Felhasználtam még Grábics Frigyes A Jedlik-pályadíj c. dolgozatát. (Kézirat.)*